

Сучасна школа відчуває гостру потребу у педагогах-універсалах, які глибоко знають не тільки свій предмет, але й загальні закономірності виховання відношення до природи і людей.

Перспектива подальших досліджень. Подальшого вивчення потребує питання оптимізації екологічного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах щодо формування мотивів бережного ставлення учнів до природи в процесі навчання на уроках природничого циклу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480с.
2. Лихачев Б. Т., Квятковский Е. В. Сущность, принципы и система эстетического воспитания учащихся общеобразовательной школы. – Советская педагогика, 1980. – №7. – С. 7-12.
3. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. – В кн.: Проблемы общей психологии. – М., 1976.
4. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1979.
5. Фазин А. В. Воспитание красотой. – М., 1980. – 138с.

УДК 37.013

О.С. Кольцова

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ

У статті розглянуті основні положення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського з позицій можливостей практичного впровадження у виховний процес дитячого оздоровчого табору.

The article discussed the basic provisions of pedagogical heritage by V. Suhomlinskiy from the possibilities of practical implementation in the educational process of children's health camp.

Актуальність. Виховна цінність системи літнього оздоровчого табору складається в логічному продовженні урочної діяльності й створення умов для реалізації ідеї безперервного освітнього процесу в роботі з усіма учасниками, виявлення інтелектуального потенціалу обдарованих дітей, зміцнення здоров'я, формування здатностей і інтересів, задоволення потреб у різних проявах і системах відносин, різних соціальних ролях, творчій самореалізації у спільній діяльності.

У цих умовах педагогічна спадщина славетного педагога В.О. Сухомлинського, його поради, безумовно, потребують відродження з метою створення належних умов для забезпечення самореалізації особистості школярів та виховання їх у єдності його духовної і фізичної складових, емоцій, інтелектуальної сфери, переконань, сімейного почуття.

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського відображена в чисельних публікаціях відомих науковців О. Сухомлинської, С. Русової, Г. Ващенко, М. Фіцули, Н. Щуркової, А. Мудрика та ін.

Мета дослідження – актуалізувати педагогічну спадщину В.О. Сухомлинського в умовах сучасного виховання учнів.

Поставлена мета передбачала виконання таких завдань:

1. З'ясувати стан дослідження проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці.
2. Усвідомити основні засади педагогіки В.О. Сухомлинського з позицій можливості впровадження в виховний процес дитячого оздоровчого табору.

Результати дослідження.

Державна політика у сфері розвитку національної освіти та виховання, що визначена в Національній доктрині розвитку освіти, полягає у створенні умов для розвитку особистості

та максимальної самореалізації і виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати незалежну, демократичну державу. Пріоритетом такої діяльності є формування в учнівської молоді національних і загальнолюдських цінностей [1].

Неодноразово у своїх роботах В.О. Сухомлинський обговорює проблему виховання в дітей гармонічних взаємин матеріальних і духовних потреб, культури бажань, розкриває шляхи формування психологічної готовності до праці. Важливе значення має актуальна думка про те, що «...зв'язок праці й знань полягає в тім, що культура думки виховує культуру взаємодії людини із природою» [2: 87].

Багаторічний досвід переконав видатного педагога в тім, що «здатність бути суддею власної душі» найбільш ефективно виробляється в колективі [2: 633]. Силу колективу педагог-новатор вбачав насамперед в тім, що той сприяв виробленню об'єктивного відношення вихованців до самих себе, формуванню вміння правильно виявляти й оцінювати свою сутність.

Перебування в дитячому таборі – період значного розширення практичного досвіду дитини, час творчого освоєння нової інформації й осмислення, формування нових вмінь і здатностей, на які школа не орієнтована. Це здатності спілкування й комунікацій, життєвої хватки й моральної спрямованості особистості. Значне розширення спектру взаємодії дає нові додаткові можливості для особистісного росту кожної дитини і її самовдосконалення, що сприяє процесу соціалізації [3].

Дитячий колектив в оздоровчому таборі – це база нагромадження дітьми позитивного соціального досвіду. Як член суспільства й колективу, вихованець змушений приймати правила й норми взаємин. Він не може їх ігнорувати або зневажати ними вже тому, що хоче бути прийнятим колективом, зайняти в ньому задовольняюче його положення й ефективно здійснювати свою діяльність. Колектив дитячого табору відкриває можливості нагромадження досвіду колективної поведінки в позиціях не тільки підпорядкування, але й активного протиставлення й керівництва. В остаточному підсумку це приводить до формування таких соціально значимих якостей, як гуманізм, ініціативність, відповідальність, соціальна справедливість і ін. Тільки в колективі формуються такі істотні особистісні характеристики, як самооцінка, рівень домагань і самоповага [4].

В.О. Сухомлинський, розглядаючи питання виховного аспекту колективу, зокрема, досить ефективно проводив у життя ідею про гармонізацію особистих і суспільних інтересів. Практика переконала його в тім, що беручи участь у житті колективу й суспільства, розвиваючи економічний базис, створюючи матеріальні й духовні цінності останнього, людина разом з тим створює і саму себе [5].

Сухомлинський направляв свої зусилля на те, щоб, творячи благо, красу для інших, дитина переживала би глибоко індивідуальне почуття радості, доводила його до натхнення. Він помітив таку закономірність: чим глибше дитина переживає тривогу, хвилювання, турботу про благо, щастя, красу, радості людей, суспільства, тим більше передумов з'являється в нього для повноцінного розвитку його самосвідомості.

Відносини відповідальної залежності в процесі росту й розвитку колективу в досвіді В.О. Сухомлинського забезпечували засвоєння учнями із широкого соціального середовища суспільних цінностей і прогресивних тенденцій, що впливали на успішність соціальної адаптації кожного з вихованців відповідно до його індивідуальних можливостей і здатностей [5].

Колективна життєдіяльність школярів в оздоровчому таборі відкриває практично необмежені можливості для реалізації фізичного й художнього потенціалу особистості. Фізкультурно-оздоровча й художньо-естетична діяльність сприяє емоційному розвитку вихованців, викликаючи почуття колективного співпереживання, співчуття, спільного відчуття емоційно-моральної атмосфери і її співтворчості [4].

В.О.Сухомлинський надавав величезного значення реалізації здатності показати себе, вбачаючи в цьому стрижневий шлях до самоствердження особистості. Дитина вчиться підкоряти другорядні мотиви головним, ведучим, що зміцнює в ній почуття власної гідності. Вона «зростає» у своїх очах та робить при цьому важливе відкриття: «Моральна гідність людини, її місце в суспільстві, успіхи в праці знаходять свій прояв у суспільному визнанні» [2: 350].

Видатний педагог звернув увагу на таку закономірність: «Людина тільки тоді вдосконалює себе, коли вона виражає себе своєю захопленістю, як би висвітлюючи шлях іншим» [2: 181]. Його педагогічна система була спрямована на те, щоб викликати в кожного вихованця прагнення до вираження себе, щоб гідна поведінка одного була б прикладом для інших, а досягнення одного надихало інших.

Рішення проблеми «змусити себе», «перемогти самого себе» новатор починав з найпростішого: зі справ, що містять елементи гри. Приміром є ранкова зарядка: педагог не змушував, а радив хлопцям випробувати, перевірити свою волю щодня підніматися о шостій годині ранку (а влітку о п'ятій годині) і робити фіззарядку, а потім приймати холодний душ, а тим, хто живе поблизу ріки або ставка, купатися.

В.О. Сухомлинським була вироблена програма моральних звичок (доводити почату справу до кінця; виконувати роботу добре; ніколи не перекладати свою роботу на інших і не користуватися плодами праці інших людей; допомагати старим, слабким, самотнім незалежно від того, близькі це люди або «чужі»; погоджувати свої бажання з моральним правом на задоволення бажань; погоджувати свої радості, задоволення, розваги з потребами інших людей, не допускати, щоб мої радості доставляли комусь турботи або біль; не приховувати своїх негожих вчинків, мати мужність відверто сказати про них) [6].

Щоб спонукати дитину до самовиховання в праці й навчанні, Сухомлинський створював атмосферу самовираження, в якій дитина, підліток, юнак або дівчина «зі здивуванням» бачили «витвір своїх рук», знаходили в ньому «самого себе». Виразивши себе один раз у якомусь виді праці, підкреслював педагог, дитина неодмінно знайде в собі сили й буде прагнути перебороти труднощі в інших сферах діяльності, у т.ч. у навчальній.

У практиці Сухомлинського, потужним стимулом, що спонукає дитину посправжньому займатися самовихованням, була турбота вихованців про іншу людину, допомога старших молодшим і т.п. Педагог помітив закономірність: у дітей, які є не тільки предметом турботи старших, але й самі про когось піклуються, щось роблять для інших, добрі, піднесені почуття розвиваються швидше [2].

Досить ефективною формою організації міжвікової взаємодії є спільна трудова діяльність, в умовах якої старші вихованці передають своїм молодшим товаришам трудові вміння й навички, а в молодших спостерігаються ріст самостійності й розширення бачення [7].

Подібні ситуації складаються в діяльності, що по своїй структурі є груповими та потребують для свого виконання погоджених дій певного числа осіб. Такою діяльністю в оздоровчому таборі є різні трудові завдання, ігрові види спорту (волейбол, баскетбол, футбол), деякі елементи туризму (установка намету, подолання різних перешкод) і т.д. У різновіковій групі старший підліток, виявившись у реальній позиції старшого, прагне актуалізувати цю позицію старшинства. Реалізація такої позиції проявляється в інтеграції зусиль членів групи на виконання групового завдання. Завдяки цьому складаються передумови для збагачення ділових і емоційних відносин [3].

Нічим не замінна роль колективу в організації трудової діяльності дітей. При її організації в умовах колективу вона стимулює прояв взаємовідповідальності за кінцеві результати праці, взаємодопомоги. Через участь у трудових справах вихованці включаються в економічні відносини й стають їхніми активними учасниками. Пізнання практичної економіки, з'єднане за участю в праці на підприємствах, забезпечує виховання в дітей колективізму й творчого відношення до праці [4].

Головним стрижнем, на якому будується вся робота в дитячому оздоровчому таборі, є посильна суспільно корисна праця. В.О. Сухомлинський визначав трудове виховання, як гармонію трьох понять: треба, важко й прекрасно. Він відзначав, що виховання поза працею й без праці бути не може, тому що без праці у всій її складності й багатогранності, людину не можна виховувати [3; 4].

Принципи трудового виховання пронизують все життя дитячого табору, починаючи від створення бази табору, самообслуговування в ньому й до безпосередньої роботи на території табору, у лісництві, на морі та ін.

У процесі трудової діяльності підлітки одержують навички праці, розвивають вміння поратись з найпростішими знаряддями праці, починають розуміти суспільну цінність особистої праці, свою причетність до результатів колективної діяльності. В них перебудовується відношення до людей праці, до того, що створено їхніми руками.

У дитячому таборі праця стає умовою інтенсивного спілкування, що відбувається як у процесі безпосередньої трудової діяльності, так і при підведенні її підсумків. Принципи змагальності в процесі трудової діяльності, постійний її облік і контроль, гласність результатів змагання викликають жвавий інтерес у підлітків, розпалюють здорове прагнення до суперництва, до боротьби за якість виконаної роботи [3].

Аналіз зробленої роботи за день проходить на «загонових вогниках», де педагоги-організатори вчать підлітків аналізувати результати своєї праці й праці товаришів, освоювати навички культури спілкування й уміння його організувати. Віддаючи належне самооцінці, як важливому етапу в розвитку самосвідомості, Сухомлинський постійно вигострював цю якість у своїх вихованців [8]. Обговорення результатів трудової діяльності на засіданні штабу табору дають можливість об'єктивно оцінити як роботу зроблену колективом, так і кожним підлітком окремо, що підвищує значимість колективної праці [3].

Зазначимо, що зміст відпочинку, оздоровлення й зайнятості дітей та підлітків в оздоровчому таборі передбачає використання різноманітних форм трудової зайнятості, у тому числі й на благоустрої й озеленінні табору й прилеглої території, у виробничих бригадах, у лісництвах та ін.

Живильним середовищем для розвитку самовиховання Сухомлинський вважав колектив, де кожна «людська неповторність притягає, залучає, будить бажання наслідувати» [2: 61]. Натхнений працею в колективі, він затверджується в думках бути краще. Самовиховання як одна з індивідуальних граней особистості починає активно проявлятися тоді, коли вихованець, відчуваючи на собі продуктивний вплив колективу, докладає додаткових зусиль, щоб стати краще.

Виховна сила колективу, цілюща сила праці – все це істини виховання, але вони не піднімаються вище, якщо немає внутрішньої індивідуальної духовної діяльності, у якій формується ідеал. Моральний ідеал – це й суспільна й разом з тим глибоко серцева справа: це переломлення політичних, моральних, естетичних принципів в особистому [6].

Вплив колективу на особистість Василь Олександрович розглядав як серйозну проблему виховної роботи, адже, будучи дуже складним узагалі, з духовним розвитком особистості він ускладнюється ще більше через багатогранність і різноманітність відносин між дітьми [2: 347]. Для характеристики цих відносин педагог уперше ввів поняття «доторкання людини до людини». Саме через ці «доторкання» колектив і впливає на особистість, а вже від їх характеру залежить, яким є цей вплив: чи він збагачує, чи збіднює, чи навіть руйнує особистість, бо «життя колективу – це тисячі й тисячі найнесподіваніших і найтонших доторкань людини до людини: серця до серця, думки до думки, радості до горя, радості до радості, щастя до суму й безнадії... Тому так важливо, щоб ці "доторкання" творили красу, а не завдавали людям болю» [2: 467].

Висновки. Підсумовуючи погляди В.О. Сухомлинського на механізм виховного впливу колективу на особистість, вважаємо за доцільне зробити такі висновки.

1. Вивчення та відродження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, творче використання його плідних ідей є, безумовно, корисним підґрунтям для

модернізації спрямованого розвитку виховного процесу дитячого оздоровчого табору.

2. Використовуючи педагогічний досвід видатного педагога В.О. Сухомлинського, в основу системи діяльності літнього табору ми вважаємо за потрібне ставити:
 - колективну творчу діяльність, засновану на вільному самовизначенні дитини, створення середовища для самореалізації особистості на багатоваріативній основі;
 - освітню діяльність у рамках програмно-варіативного підходу до діяльності дитячих об'єднань;
 - ігрову діяльність – як оптимальний природний спосіб входження підлітків у життя, його соціальної адаптації.

У контексті цього, зазначимо, що роль колективу дитячого табору в розвитку особистості складається й у тім, що він відкриває можливості практичного освоєння демократичних форм організації життєдіяльності. Насамперед це реалізується через активну участь у самоврядуванні й різноманітному громадському житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. www.mon.gov.ua
2. Сухомлинский В.А. Избранные произведения в 5-и томах. – К.: Радянська школа, 1984.
3. <http://www.geocities.com/gazetka/o-uman.html>
4. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
5. Педагогика: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Ю.К.Бабанский, В.А.Сластенин, Н.А.Сорокин и др. / Под ред. Ю.К.Бабанского. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
6. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 136 с.
7. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива: (методика воспитательной работы) / В.А. Сухомлинский; пер. с укр. Н. Дангуловой. – М.: Молодая гвардия, 1975. – 237 с.
8. Сухомлинский В.А. О воспитании. – Изд. 2-е. – М.: Политиздат, 1975. – 271 с.

УДК 37.015.3.091.12:502 – 053.6

Є.В. Копилиць

СЕНСИТИВНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ДО ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

У статті на основі порівняльного аналізу педагогічних та психологічних досліджень розвитку ціннісного сприйняття природи в онтогенезі підтверджено й уточнено наявну в педагогіці тезу, що підлітковий вік є найсприятливішим періодом для екологічного виховання. Автор обстоює чутливість молодшого та середнього підліткового віку до виховання екологічних ціннісних орієнтацій.

The available in Pedagogy thesis concerning juvenile age as the most favourable period for ecological upbringing is proved and specified in the article on the basis of comparative analysis of pedagogical investigations of the development of the value perception of nature in ontogenesis. The author asserts the sensitivity of younger juvenile and medium juvenile age for upbringing of ecological value orientations.

Усталеним у психолого-педагогічній літературі є визнання зв'язку формування системи цінностей, ціннісних орієнтацій особистості з певними віковими періодами. З огляду на першорядну значущість виховання екологічних ціннісних орієнтацій, актуальною педагогічною проблемою є визначення відповідного чутливого відрізка онтогенезу.

У педагогічних дослідженнях останніх років певного поширення набула позиція, за якою найбільш сприятливим до екологічного виховання є підлітковий вік. Зокрема, її